

M. Garcia Sempere, A. Mas i Miralles & J.M. Perujo Melgar (edd.), *Flos Sanctorum o Vides dels Sants Pares. Legenda aurea en català*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2022, ISBN 978-84-9191-211-8.

L'edició crítica que presentem suposa la primera i fonamental aportació dins una sèrie de publicacions que reflecteix una tasca *de longue haleine*, només possible per a un equip ben coordinat i dirigit, menada amb rigor, tant metodològic com de disciplina de treball, i que té com a finalitat la publicació del *Flos sanctorum* català, la gran col·lecció hagiogràfica que des de mitjan segle XIII i fins a ben entrada l'època moderna va proporcionar als predicadors i als creients en general el patró cristià de conducta. La cerca va partir d'uns treballs previs sobre el gènere hagiogràfic a càrrec d'un equip de què formaven parts els investigadors Carme Arronis, Hèctor Càmarà, M. Àngels Llorca, Carmen Puche i Mariana Seguí, sota la direcció de la professora Marinela Garcia, tots ells de la Universitat d'Alacant. A aquest equip es deu també la transcripció del text del manuscrit Esc. N-III-5, un dels dos en què es basa la transmissió catalana de la *Llegenda àuria*. La preparació de l'edició és obra d'un equip més reduït, el format pels investigadors Marinela Garcia, Antoni Mas i Joan M. Perujo, sempre de la universitat alacantina. Són ells tres els responsables del llibre que ara ressenyem.

Essent que pel nombre d'un miler llarg de còdexs la *Llegenda àuria* es compta entre les obres més difoses de la literatura medieval, la possibilitat que la versió catalana sigui la més antiga de les conservades val per ella sola d'encetar un estudi exhaustiu sobre aquesta tradició des del punt de vista traductològic. Sembla també molt rellevant el fet que els manuscrits més ben considerats per la crítica recent, Elat i Vlat, respectivament l'Ambrosianus lat. A 17 i el Pataviensis lat. 1229, siguin els més propers a la tradició textual de la *Llegenda* catalana. És en aquest punt important de recordar que, pel que fa a la posició de la tradició catalana dins el conjunt romànic i europeu en general (pp. 17-18), i de manera paral·lela a com s'esdevé amb la llengua, tota explicació que pretengui d'adscriure-la a un grup *hispànic* o a un de *gàl·lic* està condemnada a no resoldre res¹.

Sobta la possibilitat, és clar que plenament justificada al pla teòric, que l'ordenació cronològica dels materials biogràfics es degués a la planificació que en va fer l'autor mateix (pàg. 12). En tractar-se d'un contingut talment subjecte a conveniències i de la predicació i dels interessos pastorals dels bisbes i dels concilis, creiem que aquesta disposició de les vides de sants podria trobar una explicació alternativa a les disposicions adoptades per les ordes religioses o per la jerarquia eclesiàstica, amb la finalitat d'ancorar la tradició hagiogràfica dins una continuïtat temporal que en fes, sempre d'acord amb l'antiguitat relativa dels diferents sants, un principi d'autoritat i de font teològica i fins i tot jurídica. D'altra banda, la preferència per la redacció d'hagiografies de sants més que no de santes entra dins d'un debat que aquí només podem esmentar, el de les distincions de gènere dins de la cultura eclesiàstica. Dins del mateix programa de predicació s'explica el recurs

1. Com bé recordaria l'enyorada Gemma Avenzoa, quan el 1989 la doctoranda Eva Castro va presentar la tesi que després es publicaria amb el títol *Tropos y troparios hispánicos*, Santiago de Compostel·la 1991, el Professor Joan Bastardas li va indicar com els troparis catalans eren irreductibles als que configuraven el patrimoni hispànic, mentre que en canvi compartien moltes més característiques amb els d'Occitània.

habitual a la paretimologia, al recurs del *nomen omen*, als *nomina loquentia*, en definitiva, que encaixa amb una retòrica adreçada a produir efectes immediats dins l'audiència.

L'edició com a tal segueix uns principis de pragmatisme i senzillesa que no tenien per què respondre a la tradició establerta dins la crítica textual grega i llatina. L'aparat crític ens és presentat mitjançant nombres volats que constitueixen un corpus de notes on les lliçons dels manuscrits no van organitzades d'una manera polar, amb la qual cosa sovint els editors han d'especificar quina ha estat llur tria textual: *o] e en E, siue L (I). Esme-nem segons L* (pàg. 149). La tècnica ecdòtica, que ha hagut d'adaptar-se a les dificultats d'una transmissió multilingüe i a voltes lacunar, està sustentada en uns criteris d'edició convenientment exposats (pp. 123-127). No només per la conveniència del lector, que es troba més còmode quan troba al mateix full el passatge i la nota, ans també per la pràctica editorial més moderna, creiem que un doble aparat hauria fet més per la qualitat de l'obra: l'aparat textual podia haver estat completat per un segon aparat a sota amb aquelles indicacions històriques, literàries, etc., que en canvi apareixen a la fi de cada *Vida*².

L'anàlisi gramatical de la llengua literària emprada pel(s) traductor(s) (pp. 77-112) resulta del tot pertinent, elaborada sota els criteris de l'exhaustivitat i el didacticisme. Aquesta secció de l'obra és una troballa en ella mateixa per a l'investigador i per al delerós del bon coneixement de la llengua. Com a producte d'una traducció, les interferències d'altres llengües amb la d'arribada són la font de termes no sempre entenedors. No albirem una solució immediata per a elucidar l'origen etimològic del substantiu *asub* (pàg. 159, *bis*)³. Un conspicu hebraisme, arribat a la llengua catalana mitjançant el grec primer i el llatí després, és *cara* amb el sentit de *persona* (pàg. 164). Hel·lenisme segur és *fust* amb el sentit d'*arbre* (pp. 179 (*bis*), 240), i un de molt probable *midiacon*, dit d'un tipus d'oli (pàg. 201). Com a llatanisme hem d'entendre el substantiu *raga* (< lat. RADIA) (pàg. 266), on la grafia de l'oclusiva amaga una pronúncia palatalitzada. Gal·licisme ha d'ésser el substantiu *ermesements* (pàg. 207). Topònims com ara *Mercúndia* (pàg. 173) i *Denapòlim* (pàg. 271) demanen també un esforç dels investigadors.

Bo i lloant el caràcter tan complet i llegidor d'aquesta secció hi ha dues breus reflexions que paga la pena d'exposar. En primer lloc, el vocalisme del terme editat com a *péra* (pp. 161, 192, 219, 220, 251, 259 i 261) correspon al d'una vocal tancada, però la seua solució als dialectes occidentals abonaria una edició *pèra*, com a vocal oberta⁴. Ha cridat també la nostra atenció un ús escadusser d'adjectius compostos de caire negatiu, *no-piadosos* (pàg. 194), *no-savi ne no-piadós* (pàg. 195), el que ens duu a un recurs de traducció que no va fer fortuna.

El rerefons literari del *Flos sanctorum* mereix una atenció no pas menor, car depara un mapa de relacions que l'atansa als gèneres de l'èpica i la novel·la. Tenen raó els autors en comparar la presentació dels sants a la dels antics herois de l'èpica (i de la mitologia) (pàg. 8). El compilador va estar igualment atent als motius narratius propis de la narració fantàstica, tant al conte com a la novel·la. N'esmentarem com a exemple el motiu folclòric del deutor que jura d'haver tornat al prestador els diners manllevats, però ho fa mentre

2. Aquest segons aparat es troba a les pp. 171, 188, 190, 197, 209, 215, 228, 240, 245, 255, 268, 275, 282 i 302.

3. Si no és que es tracta d'una mala lectura, el terme no és llatí i sembla en canvi àrab per la possible amalgamació d'article i substantiu.

4. Tot evocant Menéndez Pidal, ofereix una explicació P. Rasico, *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1982, pàg. 74.

el prestador mateix li subjecta un bastó on havia amagat els diners⁵. El llegim a la *Vida de sant Nicolau*: *El jueu clamà's al jutge, lo qual jutge manà al cristià que juràs si l'avía pagat ho no; per què lo cristià aportà ab si un bastó foredat plen d'or manut. E, com volch jurar, liurà lo bastó al jueu dient que'l li tengués. E, com lo sagrament hac fet, demanà son bastó etc.* (pàg. 205). El motiu apareix també al *Quijote* de Cervantes⁶. D'un altre *exemplum* no hem sabut trobar un segon ús a la literatura catalana medieval (al *Llibre d'Evast e Blaquerna* de Lull?); és el que ens parla d'un capellà confós, que cercava la dama estimada i es va posar a besar estris i atuells de cuina fins a quedar tan cobert de sutge que el varen prendre per dimoni i com a tal el malferiren (pàg. 243). Endemés, i en relació amb aquests materials folclòrics que ja havien atès un lloc al gènere de la novel·la, el *Flos sanctorum* importa alguns motius de la tradició mitològica. Quan sant Nicolau malda per aconseguir que un pare avar casi cadascuna de les seues tres filles en comptes de prostituir-les li fa arribar d'amagat una poma d'or; convenientment transformat als efectes de la predicació, és el mateix recurs que fa servir Melanió per tal de desposar Atalanta⁷.

En algun moment, atès que a l'aparat de notes no han trobat el lloc adient, hi ha aspectes que caldrà escatir: ens ha atret la gairebé perfecta corresponció que els estadis transicionals del procés del ritual de pas —separació, marginalització, reinserció— segons que els va descriure van Gennep⁸ presenten amb els temps que la teologia fa servir per a donar compte de l'evolució de la humanitat⁹. Hi ha altres ben minsos aspectes en què creguem d'utilitat alguna observació. Per a la tradició del gènere hagiogràfic en el que té de programa ideològic traçat per determinades instàncies de l'Església, hi ha algunes aportacions recents que fóra bo de tenir en compte¹⁰. Pel que fa a la recepció de la tradició hagiogràfica cal també parlar la vista més enllà del *Flos sanctorum* i de la literatura religiosa: Ramon Muntaner refereix el miracle del mannà en termes del tot semblants als del nostre recull de vides de sants, al «De la entrepretació del nom de sent Johan» (pàg. 267)¹¹.

5. A l'índex d'Aarne & Thompson apareix com a motiu AT 961B, «Money in the Stick»: *Before swearing, the cheater hands a stick containing the stolen money to the man he has stolen it from. He then swears that he has repaid it.*

6. M. De Cervantes, *Segunda parte del ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha*, Madrid 1615, cap. XLV: *Bajó el gobernador la vara, y, en tanto, el viejo del báculo dio el báculo al otro viejo, que se le tuviese en tanto que juraba, como si le embarazara mucho, y luego puso la mano en la cruz de la vara, diciendo que era verdad que se le habían prestado aquellos diez escudos que se le pedían, pero que él se los había vuelto de su mano a la suya, y que por no caer en ello se los volvía a pedir por momentos.*

7. No en parla Ael. His. Var. 13, 1, relat que es centra en l'origen de l'heroïna, però sí Apol.lodor, Apol. Bibl. III 9, 2 χρῦσα μῆλα κομίζων παρ' Ἀφροδίτης, καὶ διωκόμενος τὰυτὰ ἔρριπτεν, i com que havia obtingut d'Afrodita unes pomes d'or; conforme n'anava a l'encalç les hi llençava.

8. A. van Gennep, *Les rites de passage: étude systématique des rites*, París 1909, pàg. 20: *Étant donnée l'importance de ces passages, je crois légitime de distinguer une catégorie spéciale de Rites de Passage, lesquels se décomposent à l'analyse en Rites de séparation, Rites de marge et Rites d'agrégation.*

9. «Del pròlech del llibre», pàg. 149: *Tot lo temps de la present vide en què som és pertit en IIII temps, so és a saber, en temps de deviació, e en temps de renovació o temps de revocació del desviament, e en temps de reconciliació e en temps de peregrinació.*

10. M.C. Isaia, «Normes et hagiographie dans l'Occident latin (Ve-XVIe siècle)», *Bulletin du Centre d'Études Médiévales d'Auxerre* 15, 2011, 1-7.

11. I. Kioridis et al. (edd.), *Ραμόν Μουντανέπ. Το Ελληνικό τμήμα του Χρονικού. Ramon Muntaner. La secció grega de la Crònica*, València 2016, pp. 187 i 189: *E en lo dit lloch de Epheso es lo moniment en que mosenyer senct Iuan Euangelista se mes, com hach pres comiat del poble, e puix vaeren un nuu en semblança de foch, don es opinio, quen aquella sen muntas el cel en cors e en anima. E par ho be en lo miracle*

La publicació ha seguit uns procediments de revisió que han assolit un magnífic resultat, on les errades tipogràfiques són mínimes ¹². La bonesa de la feina fins ara endegada ens fa desitjar que cap entrebanc no endarrereixi l'aparició de la resta de l'edició, anys a venir, per tal que se'n pugui beneficiar la comunitat científica i l'audiència lectora del nostre país i d'arreu. —JORDI REDONDO. *Universitat de València*.

que en lo moniment seu se demostra cascun any: quel jorn de senct Esteue cascun any a hora de vespres comença de exir del moniment daquel, qui es de quatre cayres al peu del altar; e hay una bella pera marbre de sus qui ha be XII pams de llonch e cinch dample; e en mig de la pera ay IX forats fort pochs, e daquells nou forats, com les vespres se comensen a dir lo jorn de senct Esteue, les quals vespres son de sanct Ioan, hix manna darena de cascu forat que munta be un palm dalt sobre la pera, axi com una dou daygua hix. E aquella manna hix, e comensa a exir, axi com vos he dit, com les vespres comencen de S. Ioan a dir lo jorn de senct Esteue, e dura tota la nuyt, e puix tot lo dia de senct Ioan entro lo sol es post; si que es tanta aquella manna, com lo sol es post, e es cesada d'exir; que tota hora son be III quarteres de Barcelona.

12. A la pàg. 117 cal llegir Joan en comptes de Hoan, a la 240 Pantodapè en comptes de Pentodape i a la 302 Israel en comptes d'Israel.